

1. 331

۱۷۱۱۱۱۱۱
۱۷۱۱۱۱۱۱

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده ادبیات، زبان ها و تاریخ

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته: زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

بررسی و مقایسه ی آرمان گرایی در شعر شاعران مشروطه و انقلاب اسلامی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر حسین فقیهی

استاد مشاور:

سرکار خانم دکتر نسرین فقیه

دانشجو:

رویا جدی

اسفند ۱۳۸۶

۱۰ ۴۴۷۱

کتابخانه مرکزی
دانشگاه الزهراء (س)

۱۳۸۶ / ۱۲ / ۱۷

بسمه تعالی

بموجب نامه شماره ۳۵۳۶۷ مورخ ۸۶/۱۲/۱۸ جلسه دفاع از پایان نامه خانم برهانیه حبیبی ناز دانشجوی رشته مطالعات قرآنی دانشکده ادبیات شماره دانشجویی ۸۳۰۲۱۷ در روز ششم مورخ ۸۶/۱۲/۱۸ تحت عنوان بررسی و تحلیل سبک‌های کمالی برای در شعر انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی در اطاق دانشگاه برگزار گردید.

ابتدا خانم برهانیه ناز گزارشی از کار پژوهشی خود را ارائه کردند و سپس به سئوالات اعضاء حاضر در جلسه پاسخ دادند. در پایان هیات داوران رساله دانشجو را با نمره ۱۹ و امتیاز زرره مورد قبول قرار دادند.

~~قرار ندادند.~~

هیات داوران:

۱. استاد راهنما جناب آقای دکتر حبیبی
۲. استاد مشاور زبان خانم دکتر رفیعی
۳. داور جناب آقای دکتر نیکبختی
۴. داور جناب آقای دکتر البری

نام و نام خانوادگی مدیر گروه

دکتر زهرا

امضاء

نام و نام خانوادگی رئیس دانشکده استاد سید اله

یا نماینده دانشکده در شورای تحصیلات تکمیلی دانشگاه

۸۶/۱/۲۶

۸۳۵۱۷
۸۳۵۱۸
۸۳۵۱۹

تقدیم

به

حضرت زینب (س)

اسوه مقاومت و آزادگی

تقدیر و تشکر:

با سپاس از زحمات استاد ارجمند جناب آقای دکتر حسین فقیهی که راهنمایی اینجانب را پذیرفتند و در تمام مراحل تدوین این پایان نامه، دلسوزانه و مجدانه یاورم بودند و با دقت نظر و سعه ی صدر کاستی هایم را گوشزد می نمودند.

و با تشکر فراوان از استاد گرانقدر سرکار خانم دکتر نسرین فقیه که با وجود مشغله زیاد، مشاوره بنده را پذیرفتند و با نقطه نظرات عالمانه ی خود همواره یاریگرم بودند.

همچنین از همه ی اساتید گرانقدری که در این دوره تحصیلی از محضرشان کسب فیض نمودم، قدردانی می کنم.

از پدر و مادر عزیزم که همواره دعای خیرشان توشه سفرم بود و همسرم که مرا در این زحمت همراه بود، سپاسگزارم.

رویا جدی

اسفند ماه ۱۳۸۶

چکیده

انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی به عنوان دو تحول مهم سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در ادبیات معاصر حائز اهمیت است. تحول در رخدادهای سیاسی و اجتماعی در این دو دوران باعث تحولاتی در ساختار سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شد و به تبع آن ساختارهای ادبی نیز از حیث فرم و محتوا متحول گردید.

این پژوهش به بررسی و مقایسه آرمان گرایی در شعر شاعران انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی می پردازد. روش پژوهش کتابخانه ای - اسنادی است و مطالب پس از طبقه بندی موضوعی، تحلیل و مقایسه شده است. این پایان نامه در سه فصل تنظیم شده، که فصل نخست آن شامل سه بخش است که به ترتیب به بررسی، تاریخ انقلاب مشروطیت، تاثیر انقلاب مشروطه بر ادبیات فارسی و در نهایت نقد و بررسی مضامین آرمانی شعر مشروطه می پردازد. فصل دوم نیز شامل سه بخش می باشد به ترتیب به بررسی تاریخ انقلاب اسلامی و تاثیر آن بر ادبیات فارسی و در نهایت نقد و بررسی مضامین آرمانی آن می باشد. در فصل سوم نیز آرمان های شعر انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی با همدیگر مقایسه شده اند.

مهمترین نتایج این تحقیق عبارتند از:

- مضامین آرمانی تقریباً در هر دو دوره مشابهند ولی یکسان نیستند و گاه برداشت ها متفاوت است.
- تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تاثیر مستقیم بر روی ادبیات این دو انقلاب داشته، که این تحولات ادبیات را به سوی مردمی شدن سوق داده است.
- در آرمان های شعر انقلاب مشروطه بعد سیاسی، قومی و مسائل مدنی پررنگ تر است ولی در شعر انقلاب اسلامی پیوند ارزش های الهی با آرمان ها مشهود می باشد.

واژگان کلیدی: آرمان گرایی، انقلاب اسلامی، انقلاب مشروطه، شعر و مقایسه.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
	فصل اول: بررسی آرمان‌های انقلاب مشروطه
۱	بخش اول: نگاهی اجمالی به انقلاب مشروطیت ایران
۵	بخش دوم: تأثیر انقلاب مشروطه بر ادب فارسی
۱۷	بخش سوم: بررسی آرمان شعر مشروطه
۱۸	الف) آزادی خواهی
۲۹	آزادی قلم و بیان
۳۸	تحلیل مفاهیم آزادی در شعر مشروطه
۴۵	آزادی و حجاب زن در شعر مشروطه
۴۶	آزادی و حجاب زن از دیدگاه سید اشرف الدین حسینی
۴۷	آزادی و حجاب زن در شعر بهار
۵۴	آزادی و حجاب زن در شعر دهخدا
۵۴	آزادی و حجاب زن در شعر عارف قزوینی
۵۶	آزادی و حجاب زن در شعر عشقی
۶۰	ب) مبارزه با استبداد
۷۴	ج) وطن دوستی در شعر مشروطه
۸۰	- وطن دوستی در شعر بهار
۸۹	- وطن دوستی در شعر دهخدا

۹۰	- وطن دوستی در شعر عشقی
۹۵	- وطن دوستی در شعر عارف
۹۹	- وطن دوستی در شعر فرخی
۱۰۲	- وطن دوستی در شعر سید اشرف الدین حسینی
۱۰۹	(د) دفع استعمار
۱۱۵	(ه) اندیشه اتحاد اسلامی
۱۲۰	(و) تعلیم و تربیت و اخذ علوم و مدنیت غربی
۱۲۷	(ز) عدالت طلبی در شعر مشروطه
۱۳۲	(ح) نکوهش فقر و حمایت از طبقه ی رنجبران
	فصل دوم: بررسی آرمان‌های انقلاب اسلامی
۱۳۶	بخش اول: تاریخ انقلاب اسلامی ایران
۱۴۳	بخش دوم: تأثیر انقلاب اسلامی بر ادب پارسی
۱۴۵	- سیر تحول در قالب و محتوای شعر انقلاب
۱۴۷	- ویژگی‌های شعر انقلاب
۱۵۳	بخش سوم: آرمان‌های شعر انقلاب
۱۵۴	الف) آزادی
۱۵۹	ب) انتظار
۱۶۸	ج) ولایت
۱۷۶	د) عدالت طلبی
۱۸۰	ه) مبارزه با استبداد و ظلم و ستم حکومت طاغوت
۱۸۵	و) حماسه عاشورا و کربلا در شعر انقلاب اسلامی
۱۹۱	ز) شهادت و تصویر شهیدان در آینه ی شعر انقلاب اسلامی

۱۹۴	ح) توصیف جنگ و مقاومت در شعر انقلاب اسلامی
۱۹۹	ط) اتحاد و همدردی با مسلمانان جهان
فصل سوم: مقایسه آرمان‌های انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی	
۲۰۴	- مقدمه
۲۰۴	الف) آرمان مشترک در شعر انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی
۲۰۵	- آزادی
۲۰۷	- مبارزه با استبداد
۲۰۷	- اندیشه اتحاد اسلامی
۲۰۹	- عدالت طلبی
۲۱۱	ب) آرمان‌های مختص انقلاب مشروطه
۲۱۱	- وطن
۲۱۲	- آزادی و حجاب زن در شعر مشروطه
۲۱۴	ج) آرمان‌های مختص انقلاب اسلامی
۲۱۴	- ولایت و رهبری
۲۱۴	- انتظار
۲۱۵	- شعر جنگ و پیوند آن با عاشورا
۲۱۶	- حمایت از مستضعفان جهان
۲۱۸	نتیجه‌گیری
۲۲۰	فهرست منابع و مآخذ

آرمان در لغت، به معنی آنچه باید باشد و به آن می‌اندیشیم، کمال مطلوب، و در حقیقت تصوراتی است که برای ساختن جنبه‌های گوناگون زندگی مطلوب، در ذهن انسان‌ها وجود دارد و آرمان‌گرایی یعنی تفکر مثبتی بر آرمان. (انوری، ۱۳۸۱، ص ۸۰۴)

آرمان‌گرایی: میل به رهایی از تنگنای مرز واقعیت‌ها و جهش به سوی افق گسترده و بی‌انتهای حقیقت‌ها و نیل به کمال است. (رزمنجو، ۱۳۷۵، ص ۲۳)

اراده، اختیار، تعقل، آگاهی و توان آفرینش‌های فکری و هنری و آرمان‌خواهی، کلیدهای اصلی خزاین اسرار الهی و سازنده‌ی ابعاد شخصیت والای انسان و جنبه‌های نیمه آسمانی بودن او هستند. آرمان‌خواهی مهم‌ترین خصیصه و امتیاز فرزند آدم نسبت به سایر حیوانات است، آرمان‌گرایی به انسان قدرت می‌بخشد تا در برابر جهان طبیعت عرض وجود کند و به آنچه هست قانع نباشد و برای دستیابی به آنچه «باید باشد» یعنی «حقیقت» تلاشی مداوم نماید و از این رهگذر به گنجینه رازهای آفرینش راه یابد و سرانجام قله‌های سربلندی و افتخار را مسخر شود و سیادت و خوشبختی را با نیل به سرچشمه‌ی کمال - الله - تأمین کند (همان، ص

(۱۸)

در تاریخ ایران در دو قرن گذشته مهم‌ترین جنبش‌ها و نهضت‌های سیاسی و اجتماعی آن، از نهضت مشروطه گرفته تا نهضت ملی شدن صنعت نفت و انقلاب اسلامی، همگی داعیه‌ی «استقلال» و «آزادی» داشته‌اند و در بنیان‌های نظری خود با مفاهیم «استقلال ملی»، «حاکمیت ملی»، «آزادی و حقوق ملی»؛ آزادی‌های سیاسی و اجتماعی، در ارتباط تنگاتنگ بوده‌اند. اینکه این مفاهیم آرمانی در آن دوره‌ها به چه معانی‌ای بکار می‌رفت و درک عمومی یا فردی از این مفاهیم چگونه بوده است در این پایان‌نامه بررسی شده است.

ادبیات انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی به عنوان دو تحول مهم در تاریخ معاصر ایران حائز اهمیت بسیار است و تحولات سیاسی و اجتماعی در این دو دوره باعث تحول در ساختارهای اجتماعی، سیاسی و به تبع آن ساختارهای ادبی از حیث فرم و محتوا گردید، لذا بررسی و پرداختن به مضامین و آرمان‌های شعر انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی و مقایسه و بررسی تأثیر این آرمان‌ها بر شعر این دو دوره ضرورت و اهمیت دارد. در این پژوهش سعی شده میزان تأثیر تحولات اجتماعی و سیاسی بر ادبیات، در دو حادثه تاریخی انقلاب اسلامی و انقلاب مشروطه بیان شود و اهداف و آرمان‌ها در اشعار آنها بررسی و مقایسه گردد. تا حرکت، مبارزه، مقاومت و تحول شعر این دو دوره از تاریخ ادبیات ایران پیش چشم عبرت نهاده شود و از فراز و نشیب‌های آن، درس‌های تاریخی و بهره‌های ذوقی به علاقمندان فرهنگ و ادب ایران هدیه گردد.

البته پیرامون ادبیات مشروطه و انقلاب اسلامی کتاب‌های گوناگونی نوشته شده است که هر یک از جنبه‌های خاصی به این ادبیات نگریسته، و بعدی از ابعاد آن را مورد توجه قرار داده است. از جمله در باب شعر مشروطه کتاب‌هایی چون "یا مرگ یا تجدد" از ماشاءالله آجودانی. که به طور مفصل در باره پیش زمینه‌های تاریخی ادب مشروطه بحث کرده است و یا کتاب‌هایی چون ادوار شعر فارسی از دکتر شفیعی کدکنی، از صبا تا نیما از آریین پور و ... که به بررسی مضامین و تحولات شعر مشروطه از جهت فرم و محتوا پرداخته اند و همچنین در باره ی ادبیات انقلاب اسلامی هم می توان به کتاب نقد و تحلیل ادبیات انقلاب اسلامی ، نقد و تحلیل شعر دفاع مقدس از دکتر منوچهر اکبری و نیز پژوهش‌هایی بصورت مقاله یا پایان نامه در تحلیل هر یک از شعرای مشروطه چون ملک الشعراى بهار، عارف قزوینی و میرزاده عشقی و یا تحلیل ادبیات مقاومت و جنگ اشاره کرد. اما در هیچ یک از این کتاب‌ها و مقالات، آرمان‌های این دو دوره بویژه در شعر، به عنوان بحث مستقلی مورد نقد و بررسی

قرار نگرفته است. بنابراین از این جهت موضوع کار، بکر و بدیع است. به علت وسعت حوزه‌ی کار در بادی امر، در آوردن مضامین آرمانی این دو دوره، در حلقه تألیف کار ساده‌ای نبود زیرا این دو دوره از پرشورترین ادوار تاریخی ایران به شمار می‌روند و ادبیات این عصر به قدری از جریانات سیاسی و تحولات فکری و اجتماعی پر است که شرح آن در این فرصت کوتاه نمی‌گنجد.

گسترده‌گی و فراوانی مطالب و تنوع منابع درباره‌ی تاریخ مشروطه و انقلاب اسلامی و گوناگونی دیدگاه‌ها، مرا بر آن داشت که پیش از ورود به اصل موضوع، منابع و مآخذ آن را شناسایی و دسته‌بندی کنم و از بین دیوان‌ها، تذکره‌ها، تحلیل‌ها و نقد و بررسی مقالات و کتب تاریخی پیرامون سیاست و دیگر مسائل اجتماعی، آن‌هایی را که از اصالت و دقت بیشتری برخوردار بوده و نقش مؤثر و مفیدتری در انجام کار ایفا می‌کرد، برگزینم و برخی را بر بعضی مقدم بدارم. ادبیات مشروطه و انقلاب اسلامی هر کدام در یک محدوده‌ی خاصی شکل گرفته است بنابراین بررسی از تاریخ است که از سال‌های ۱۲۸۵ هجری شمسی که فرمان مشروطیت صادر شد تا سال ۱۲۹۹ هجری شمسی با روی کار آمدن کودتای انگلیسی سید ضیا و رضاخان و نیز از سال ۱۳۵۷ هجری شمسی از پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون را دربرمی‌گیرد.

طبیعی است که چند سال قبل از صدور فرمان مشروطه و پیروزی انقلاب اسلامی که زمزمه‌های آزادی‌خواهی و عدالت‌طلبی و اعتراض‌های سیاسی برخاست و پشت استبداد را شکست و چند سال بعد از کودتا و سنگین و سرب‌آلود شدن فضای اجتماعی، سیاسی و تغییر حکومت به پهلوی، سرانجام انقلاب اسلامی به پیروزی رسید. از این رو در بحث ادب مشروطه و انقلاب اسلامی، بیشتر شاعرانی مورد استناد و توجه واقع شده‌اند که به نوعی در این دوره با مضامین آرمانی سیاسی، اجتماعی و فرهنگی درگیر بوده‌اند.

تنظیم و ترتیب طرح پایان‌نامه به این صورت است که در فصل اول آرمان‌های شعر مشروطه در سه بخش شامل تاریخ انقلاب مشروطه، تأثیر انقلاب مشروطه بر ادبیات فارسی و نیز نقد و تحلیل آرمان‌های شعر مشروطه است بررسی و تبیین شده است و سعی شده تا تغییر بنیان‌های اجتماعی در زمان مشروطه و زمینه‌های سیاسی و تاریخی آن و دگرگونی جایگاه شعر و شاعری و شرکت شاعران در امور سیاسی و اجتماعی و مردمی شدن شعر آنان مورد بحث قرار گیرد. فصل دوم نیز با عنوان بررسی آرمان‌های شعر انقلاب اسلامی در سه بخش که شامل تاریخ انقلاب اسلامی و تأثیر انقلاب اسلامی بر ادبیات فارسی و سرانجام نقد و تحلیل آرمان‌های شعر انقلاب اسلامی بررسی و تبیین شده است که در این دوره نیز که شامل پیروزی انقلاب اسلامی، شروع جنگ تحمیلی و هشت سال دفاع مقدس و دوره سازندگی است تأثیر این تحولات بزرگ افکار و اندیشه شاعران و مضامین آرمانی شعر آنها بررسی شده است.

در فصل سوم به بررسی و مقایسه آرمان‌های شعر انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی پرداخته شده است و سپس نتایج پژوهش بیان شده است.

در نقد محتوایی آرمان‌های شعر این دو دوره در فصل اول و دوم، آرمان‌های شعر مشروطه از نظر موضوعات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی که شامل مفاهیمی از مبارزه برای کسب آزادی و مقاومت در برابر استعمار، انتقاد از حاکمیت سیاسی، عدالت‌طلبی، تلاش برای اصلاح‌طلبی و ... می‌باشد، بررسی شده است و در شعر انقلاب اسلامی به ویژه در شعر جنگ به تبیین آرمان

شهادت و مقام شهید، تلفیق حماسه جنگ با عاشورا و پرداختن به آرمان انتظار، ولایت و رهبری و ... پرداخته شده است. که در مقام مقایسه آرمان‌های دو انقلاب از نظر مضامین به آرمان‌های مشترک، آرمان‌های مختص انقلاب مشروطه و آرمان مختص انقلاب اسلامی تقسیم شده است و آرمان‌های مشترک و متفاوت و زمینه‌های بوجود آمدن این مضامین را در هر یک بررسی و مقایسه شده اند.

این رساله را می‌توان مجموعه‌ای از آمال و آرزوهای ملتی دانست که در مبارزه با استبداد از هیچ فداکاری و ایثار دریغ ننموده و برای تحصیل آزادی و مساوات، پیوسته پرچم عزم و همت خود را برافراشته است. در این پژوهش که بازگوکننده‌ی ادبیات مشروطیت و انقلاب اسلامی است سعی شده تا خواننده را با دردهای جامعه‌ی خویش آشنا سازد و فساد و نابسامانی‌های اجتماعی و سیاسی آن روزها را به وی بشناساند.

فصل اول

بررسی آرمان های انقلاب مشروطه

بخش اول: نگاهی اجمالی به انقلاب مشروطیت ایران

«انقلاب مشروطیت ایران، مجموعه‌ی درگیری‌ها و مبارزاتی است که از حدود سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۳ هجری قمری در دوره‌ی حکومت قاجار میان مشروطه‌خواهان یعنی طرفدار حاکمیت قانون و مخالفان آن، در بسیاری از نقاط ایران از جمله تهران، تبریز، مشهد، اصفهان و گیلان جریان داشته است.» (سنگری، ۱۳۷۶، ص ۱)

«مقدمات پیدایش فکر مشروطه‌خواهی در میان ایرانیان، به عواملی چند بستگی داشت که از آن میان می‌توان به این موارد اشاره کرد، تأسیس دارالفنون و نیز ایجاد پست و تلگراف که سبب آشنایی و ارتباط ایرانیان با اروپا و مظاهر تمدن و فرهنگ آن شدند، انتشار برخی مطبوعات به ویژه افکار بزرگانی چون سیدجمال‌الدین اسدآبادی، میرزافتحعلی آخوندزاده، طالبوف، میرزا آقاخان کرمانی و میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله که موجب اشاعه‌ی روشنفکری در ایران گردیدند، آگاهی مردم ایران از انقلاب‌های بزرگی چون انقلاب فرانسه، رواج بی‌قانونی و تبعیض و همچنین فساد اداری و مالی و اخلاقی در مملکت، ضعف و تسلیم دولتمردان در برابر نفوذ روزافزون روس و انگلیس، اسراف و افراط پادشاه و اطرافیانش در هزینه کردن سرمایه مالی کشور، برای ارضای حس خودپرستی، خوش‌گذرانی و تجمل‌طلبی

خویش، استبداد و خودکامگی رجال سیاسی آن عصر به ویژه عین‌الدوله که نارضایتی و خشم توده‌ی مردم را سخت برانگیخته بود و ...» (یاحقی، ۱۳۷۶، ص ۵).

این عوامل که می‌توان گفت آغازشان تقریباً در اوایل سلطنت ناصرالدین شاه بوده است به تدریج و با گذشت زمان مؤثرتر شدند، مقدمات اندیشه‌ی نیاز به حاکمیت قانون را در میان مردم بوجود آوردند، مشروطه‌خواهی که بر همین پایه شکل گرفت در روند خویش، مبارزاتی را پی ریخت که از نخستین ثمره‌هایش، اخذ دستخط مظفرالدین شاه مبنی بر تأسیس مجلس مردمی (عدالت خانه) بود. این دستخط، تشکیل مجلس عدالت و برقراری حکومت مشروطه را موجب شد و تجاوز به حقوق ملت، مستبدانه ادامه یافت.

«از دیگر سو آزادی‌خواهان نیز دامنه‌ی اعتراض و مبارزه به اشکال گوناگون را تا جایی گسترش دادند که به عزل عین‌الدوله و صدارت میرزا نصرالله خان مشیرالدوله و همچنین صدور فرمان تأسیس مجلس شورای ملی به تاریخ ۱۴ جمادی‌الثانی سال ۱۳۲۴ هجری قمری منجر گردید. با وجود همه‌ی تزیورها و کارشکنی‌ها نظام نامه‌ی مربوط به آن هم در ۲۳ رجب همان سال به وسیله‌ی شاه توشیح شد و بدین ترتیب مجلس اول تشکیل گردید و قانون اساسی را تدوین کرد و به امضا رسانید.» (آرین‌پور، ۱۳۸۵، ج ۲ ص ۱۴)

«پس از وفات مظفرالدین شاه در ۲۳ ذی‌قعدة سال ۱۳۲۴ ه.ق و به سلطنت رسیدن جانشین او محمدعلی شاه قاجار، دست آوردهای مردم آزادی‌خواه، مجدداً مورد مخالفت و تهاجم خودکامگان واقع شد. جنگ جاودانه میان استبداد و آزادی، در ۲۳ جمادی‌الاولی محاصره‌ی مجلس اول و به توپ بستن و انحلال آن را موجب گردید.» (همان، ص ۱۷)

«به قتل رسیدن ملک‌المتکلمین و میرزا جهانگیرخان شیرازی (صور اسرافیل) در سال ۱۳۲۶ آغاز شد، اما دیری نپایید که اعتراض‌های مقاومت‌آمیز در مقابل آن از گوشه و کنار ایران سرزد. نقاطی از جمله تبریز، اصفهان و گیلان بر اثر حرکت‌های مردمی به جنبش درآمدند و دامنه‌ی این جنبش به خلع محمدعلی شاه از سلطنت و پادشاهی پسر دوازده ساله‌ی او احمد شاه انجامید. بدین گونه، با وجود تلاش‌های مذبوحانه‌ی برخی دولتمردان قاجار استبداد صغیر با عمری کوتاه‌تر از یک سال ناکام ماند و مجلس دوم در ذی‌قعدة ه‌ی سال ۱۳۲۷ افتتاح شد. و مشروطیت احیا گردید.» (آجودانی، ۱۳۸۵، ص ۶۳)

بخش دوم: تأثیر انقلاب مشروطه بر ادبیات فارسی

قانع‌ترین نتیجه‌ی یک انقلاب سیاسی، یک انقلاب ادبی است (ویکتور هوگو).

«آشنایی با افکار و اندیشه‌های اروپائیان، تأسیس دارالفنون و چاپخانه‌ها و نشر افکار

آزادی‌خواهانه در کتب و روزنامه‌ها و برخی مسائل دیگر موجب بروز نهضت مشروطیت در

اوضاع و احوال اجتماعی ایران گردید.» (حاکمی، ۱۳۷۳، ص ۴)

تحولات اجتماعی که بعد از مشروطیت در ایران بوجود آمد در تمام جنبه‌های زندگی

ایرانیان مؤثر واقع شد و در افکار و عقاید آنان رخنه کرد و در عرصه‌ی حیات ادبی کشور نیز

منعکس شد.

در جریان انقلاب مشروطه، گروهی از شاعران و نویسندگان به جمع انقلابیون پیوسته از

طریق اندیشه به پیکار برخاستند. دیری نپایید که ده‌ها روزنامه در تهران و دیگر شهرهای مهم

انتشار یافت که اکثر موضوع‌های آنها را مضمون‌های سیاسی و اجتماعی تشکیل می‌داد. از آن

جا که نشر مطبوعات به تنهایی نمی‌توانست نیاز مبلغان آزادی را فراهم کند به ناچار قسمتی از

وظایف مطبوعات را به عهده‌ی ادبیات و به خصوص شعرا گذاشتند و شاعران و نویسندگان

با اشعاری به سبک عامیانه و مردم‌پسند و طنز و مطایبه، مفاصد رژیم را به باد استهزا گرفتند.»

(حاکمی، ۱۳۷۳، ص ۱۴)

«از همان اوان جنبش مشروطه، شاعران از جریان‌ات اجتماعی تأثیر پذیرفتند و در بیداری افکار مردم کوشیدند و شعر مردمی و وطنی سرودند. ادیب الممالک فراهانی (۱۲۷۷-۱۳۳۵ ه.ق) از نخستین کسانی بود که به این موضوع توجه کرد و به سرودن اشعار اجتماعی پرداخت. این شاعر مدحت‌گر دوره ی قاجاریه که سعی می‌کرد به تقلید از شیوه ی انوری «مظفرالدین میرزا» را مدح گوید و فرخی وار در وصف داغ کردن کره اسب‌های ممدوح شعر بسراید، به برکت افکار تازه، به سرودن شعرهای وطنی و اجتماعی همت گمارد و در کشاکش حوادث انقلاب مشروطه در سال ۱۳۲۷ ه.ق. جزء مجاهدان پیروز سلاح را پوشید و وارد تهران شد و شعرهایی در نکوهش محمد علی شاه و تهنیت فتح مشروطه طلبان سرود. او در این مقام شیوه ی دیرین را ترک گفت و راهی نو برگزید و به جای مدیحه‌سرایی، در مدح وطن، داد سخن داد. وی در مسمط معروف خود که به مناسبت ولادت حضرت رسول اکرم (ص) سرود، از نصرت و عزت گذشته مسلمانان و ایرانیان یاد کرد و در یکی از بندهای آن به احوال نامساعد روزگار خود و پریشانی‌های مردم پرداخت.»

(طغیانی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۵)

«افسوس که این مزرعه را آب گرفته

دهقان مصیبت زده را خواب گرفته

خون دل ما رنگ می ناب گرفته

وز سوزش تب پیکرمان تاب گرفته

رخسار هنرگونه مهتاب گرفته...»

(همان، ص ۱۶۶)